

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-7>

УДК 94(477):947.085"1942"

Репін І.В., Польцев І.В.
Національна академія сухопутних військ**ОТОЧЕННЯ ВІЙСЬК ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
В ТРАВНІ 1942 Р. ПІД ХАРКОВОМ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ**

Анотація. Запропоновано короткий аналіз досліджень і публікацій що описують бойові дії військ Червоної армії на Харківському напрямку. Показаний основний замисел командування Південно-Західного напрямку на наступальну операцію військ Південно-Західного фронту в травні 1942 р., де акцентується увага на створення двох ударних угруповань. Коротко описується планування та організація бойових дій щодо виходу кожного оточеного угруповання Червоної армії з 24 по 29 травня 1942 р. Звертається увага на розвиток подій, прорахунки в управлінні військами. Коротко представлено плани німецького командування і ведення бойових дій їх частинами і з'єднаннями. Описано дії гітлерівських військ зі створення обстановки, щодо оточення частин і з'єднань Червоної армії. Запропоновані основні причини невдач наступальної операції військ Південно-Західного фронту.

Ключові слова: напрям, фронт, операція, наступ, оточення.

Repin Igor, Poltsev Igor
National Academy of Land Forces**THE ENVIRONMENT OF THE SOUTH-WESTERN FRONT RED ARMY
IN MAY 1942 NEAR KHARKOV: CAUSES AND CONSEQUENCES**

Summary. A brief analysis of research and publications describing the fighting of Red Army troops in the Kharkiv direction is proposed. The main idea of the command of the South-Western direction for the offensive operation of the troops of the South-Western Front in May 1942 is shown, where the emphasis is on the creation of two strike groups. The plans of the German command and the conduct of hostilities by their units and formations to create an environment for the encirclement of units and formations of the Red Army are briefly presented. The situation that led to the encirclement of the front's troops is described, the facts and date of the encirclement of the 6th and 57th armies and the retreat of the 28th and 38th armies to their starting positions are stated. The planning and organization of hostilities from May 24 to 29, 1942, regarding the withdrawal of each surrounded group of the Red Army is briefly shown. An attempt to leave the encirclement of Army Group South on May 24-26 is described. The main reasons for the defeat of the troops of the South-Western Front are highlighted, namely: 1. Miscalculations of the enemy and his plans. 2. The Soviet command failed to achieve a sudden strike. 3. Carrying out from May 7 to May 15 a separate offensive operation which proved unsuccessful. 4. The defense on the southern face of the Barvinkivsky ledge did not provide the necessary stability. 5. The defeat of the troops of the South-Western direction was due to insufficient training of troops and staffs, their poor coherence. Disadvantages in the organization of management of connections and parts in the environment. 6. Lack of effective assistance to the besieged troops by the main forces of the South-Western direction. The experience of the Kharkiv operation showed that: a). not echeloned, shallow defense was not able to repel the massive strikes of enemy tank groups; b). the success of hostilities was not possible without firm and continuous command of the troops throughout the operation, as well as without a clear coordination of the efforts of all forces and means during the preparation and during the operation. The main losses of the Red Army troops in the Kharkiv operation are proposed.

Keywords: direction, front, operation, offensive, environment.

Постановка проблеми. Вивчення до-свіду німецько-радянської війни 1941–1945 років повинно бути різноманітним, тільки воно дозволяють розкривати, яким чином і чому одні і ті ж або дуже споріднені за своєю суттю явища бою і битви в різні історичні епохи, під впливом політичних і економічних умов, рівня науки і техніки міняє свої форми; дозволяють встановлювати зв'язок між розвитком цих визначальних чинників і способами ведення бою і битви; дозволяє в досвіді минулого знаходити паростки майбутнього. А в цьому у полягає актуальність і суть дослідження явищ війни на історичній основі.

Запеклі бої за Україну тривали довгих 22 місяці. Високою ціною заплатили ми за цю перемогу У ході однієї оборонної та 11 наступальних операцій полягло 3 млн. 492 тис. солдатів і офіцерів. Середньодобові втрати Червоної Армії склали 67 тис. 805 чоловік [1; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерельної бази та наукових праць, в яких розглядаються питання Барвінково-Харківської операції, свідчить про те, що в роботах українських військових істориків, мемуарних та іншого роду творах до сьогодні не здійснена комплексна об'єктивна оцінка результатів даної операції. Частково згадуються ті трагічні події травня 1942 р. під Харковом в працях "Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945" [2], І. Муковського та О. Лисенка "Звитяга та жертвовність: Українці на фронтах Другої світової війни" [3].

В той же час російські автори В. Бешанов [4] та К. Биков [5] в своїх роботах дають достатньо повну картину подій 1942 року.

У мемуарах таких воєначальників як Г. Жуков [6], А. Василевський [7], С. Тимошенко, І. Баграмян [8]. Харківська битва описується гранично скупю, а в багатьох офіційних історичних працях [9; 10; 11] згадується у загальних рисах.

Причини умовчання з боку радянських і російських військових істориків полягає в тому, що Червона Армія програла тоді практично всі битви з вермахтом) [4, с. 2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У історіографії війни 1941–1945 рр. існує величезна прогалина. Це бойові дії на території сучасної України і зокрема, кампанія 1942 року де були оточені радянські війська в районі Ізюма і Барвінково.

Історія ще не знала випадку, щоб за такий короткий час в полон потрапило понад півтора мільйона людей. На початку липня 1941 р. під Мінськом – 323000, на початку серпня під Смоленськом – 328000. І далі: 665000 – в середині вересня під Києвом, 662000 – в середині жовтня під Вязмою [12, с. 6]. Тільки за другий квартал 1942 року (з урахуванням бойових дій під Харковом) в полон потрапило 528 455 чоловік [13, табл. 131].

Керівники колишнього Радянського Союзу не бажали, щоб їм нагадували про крупний провал в роки війни і його причини. Всі причетні до неї, рятуючи себе, прагнули викреслити цю подію нашої історії і пам'яті народу.

Мета статті. Завданням цієї статті є правдиве висвітлення завершального етапу операції Південно-Західного фронту (ПЗФ) Червоної армії в травні 1942 року, а також показати проблематику питання, причини та наслідки трагедії під Харковом

Виклад основного матеріалу. Планом наступальної операції ПЗ фронту Червоної армії в травні 1942 року передбачалося завдання двох ударів: одного з району Вовчанська і другого з Барвінківського плацдарму. Метою цих ударів був розгром харківського угруповання німців (6-у німецьку армію з групи армій "Південь"), звільнити місто і створити плацдарм для подальшого наступу в напрямку Дніпропетровськ [14, с. 469].

До операції залучалися 6-а армія (А) (командувач генерал-лейтенант А. Городнянский), армійська оперативна група генерала Л. Бобкіна, 28-а А (командувач генерал-лейтенант Д. Рябишев), а також ударні угруповання 21-ї А і 38-ї А (командувачі генерали В. Гордов і К. Москаленко) [15].

Наступ почалося 12 травня 1942 р. За три дні ударні угруповання фронту прорвали оборону противника та просунулися на північ від Харкова на 18-25 км та на південь – 25-30 км [10, с. 365].

У той час як радянські війська вели наступ, противник завершував підготовку операції «Фрідерікус-І». Задум німецького командування полягав у тому, щоб обороняючись обмеженими силами на ворошиловградському і ростовському напрямках, нанести два удари по напрямкам які сходяться: Андріївка, Барвінкове і Слов'янок, Довгеньке. В подальшому прорвати оборону, розсікти війська Червоної армії на дві частини, з тим щоб оточити все Барвінківське угруповання Південно-західного напрямку і знищити їх по частинах [16].

Через кілька днів після початку наступу військ Червоної армії противник завдав потужні контрудари.

14 травня. Бойові дії Червоної армії прийняли виключно гострий характер.

15 травня. Згідно вказівки командуючого військами фронту, основні сили північного ударного угруповання перейшли до оборони

[10, с. 365]. Спроба наступати частиною сил 21-ї А і 28-ї А була зірвана контратаками німців.

Протягом 18-19 травня становище радянських військ на Барвінківському виступі значно погіршилося. Рухомі угруповання противника просунулися у північному напрямі на 40-50 км і прямували до Ізюма [2, с. 123].

У зв'язку з різким погіршенням обстановки в смугах 57-ї А і 9-ї А південного фасу ПЗ фронту головнокомандувач Південно-Західного напрямку маршал С. Тимошенко наказав 6-й А 19 травня перейти до оборони [10, с. 365].

20 травня. Закінчився наступ Південно-західного фронту Червоної Армії.

Два дні пройшли в напружених боях з німецькими військами, що прорвалися в тил південного ударного угруповання ПЗ фронту.

22 травня. Група "Клейст", яка просувалася в північному напрямку, перерізала шляхи сполучення армійської групи генерал-лейтенанта Ф. Костенко і 6-й А. 23 травня вона з'єдналася з 3-ю і 23-ю танковими дивізіями генерала Паулюса, що наносили удар в південному напрямку з Чугуївського плацдарму [17, с. 94]. Війська групи генерала Ф. Костенко, 6-ї і 57-ї армій опинилися в оточенні, це понад 250 тисяч радянських солдатів і офіцерів [18].

У цих умовах головнокомандувач військ ПЗ напрямку об'єднав оточені війська Червоної армії в групу армій "Південь" під командуванням генерала Ф. Костенко і наказав їй нанести удар в напрямку Савинці, прорвати кільце оточення та вийти на лівий берег Сів. Донця [15, с. 469]. Одночасно з цим лівофлангові з'єднання 38-ї А і зведений танковий корпус на чолі із заступником командувача армією генерал-майором Г. Шерстюком повинні були наступати назустріч групі Ф. Костенко.

24 травня. Здійснити цей план не вдалося, тому що противник, випередивши радянські війська, з ранку відновив наступ на широкому фронті, прагнучи розчленувати оточене угруповання [4, с. 140].

25 травня. Генерал Ф. Костенко вирішив завдати удару в напрямку Чепель силами наявних залишків з'єднань, частин і прорватися до головних сил фронту. Здійсненню цього задуму сприяли метеоумови: накрапав дощ, над полями низько пливли хмари, і в небі не було ні одного ворожого літака [19].

Скористатися сприятливою можливістю не дозволила недисциплінованість військ. Сталося непередбачене: в район розгортання ударного угруповання, залишивши без наказу свої позиції, вийшли некеровані частини 337-ї, 47-ї і 253-ї стрілецьких дивізій (сд), які повинні були забезпечувати прорив [19]. Тут же виявилися частини 2-го кавалерійського корпусу, 341-ї сд і тилові установи 57-ї А. Утворилося безладне скупчення великої маси людей, бойової техніки, транспорту. На фронті забезпечення ударної групи залишилися розрізнені підрозділи і частини декількох дивізій. З другої половини дня скупчення оточених військ, що утворилося, стало обстрілюватися німецькою артилерією і піддаватися ударам його авіації. Прорив не вдался.

З великими труднощами був організував новий удар, і під ніч 25 травня оточені з'єднання відновили наступ [20]. Атаки велися в щільних бойових

порядках. Попереду і на флангах йшли машини з автоматниками, всередині каре знаходився командувач армією зі штабом. В такій побудові був прорваний внутрішній фронт оточення. О 2 годині 26 травня колона зупинилася перед балкою Копані, а потім стала обходити її із заходу. На світанку стало ясно, що спільного управління армією немає.

З ініціативи окремих командирів були створені загони для виходу з оточення. Наспих сформовані групи не змогли здійснити прорив через сильні протидії противника. Така ж картина спостерігалася і в інших з'єднаннях групи "Південь".

У складній обстановці генерал Ф. Костенко і його штаб робили майже неможливе, щоб організувати новий наступ.

26 травня. О 20 годині 30 хвилин наступ частин Червоної армії відновився. Розгорнулися запеклі бої з переважаючими силами противника. Німці потужними ударами авіації розсіяли війська, що проривалися. Ті, що вижили виявилися замкнені на невеликому просторі площею приблизно в 15 кв. км в районі Барвінкове [20].

Одночасно з наступом в районі Барвінківського плацдарму німецькі війська посилили удари і на вовчанському напрямку, де їм вдалося оточити друге ударне угруповання ПЗ фронту [15].

Вихід з оточення здійснювався невеликими групами і загонами. Виняток склала 266-а сд, яка проявила високу організованість і разом з підрозділами інших з'єднань, які приєдналися до них, на ранок 28 травня пробилися в розташування радянських військ.

З оточення вийшло близько 7 тис. чоловік. Всього ж за даними на 1 червня 1942 р з Барвінківського виступу вирвалося 21 910 чоловік з 6 танками, 4 гарматами, 16 мінометами, 20 кулеметами і 1939 кіньми [19; 21].

Частини і підрозділи Червоної армії, що залишилися в кільці продовжували боротися до 30 травня. В подальшому, багато командирів і бійців переправилися на лівий берег Сів. Донця.

Одночасно з ліквідацією барвінківського виступу гітлерівські війська на вовчанському напрямку остаточно знекровили війська генералів Д. Рябишева і К. Москаленко. Розбиті дивізії 28-ї А і правого флангу 38-ї А повернулися в ті ж окопи, звідки 12 травня починали свій наступ [4, с. 141].

Так завершився оборонний етап бойових дій військ Червоної армії ПЗ фронту під Харковом.

Основні сили 20 стрілецьких, 7 кавалерійських дивізій і 14 танкових бригад виявилися або знищені, або потрапили в полон. За неповними радянськими даними в Барвінківському виступі залишилося майже 280 тисяч осіб, з них 171 тисячі – безповоротно, 652 танка, 1646 гармат, 3278 мінометів, 1294 автомашини і трактора. Німці розтрубили про захоплення 240 тисяч полонених, 2026 гармат, 1249 танків, самі при цьому втратили не більше 20 тисяч вбитими і пораненими [4, с. 140; 22, с. 163].

Обстановка на південному крилі радянсько-німецького фронту в районі Харкова змінилася на користь противника. Радянське командування прийняло рішення про перехід до оборони на рубіжі Вовчанськ, Балаклея і далі по лівому березі річки Сів. Донець із завданням не допустити розвитку наступу противника з району Харкова на схід.

Висновки і пропозиції. Таким чином, наступальна операція військ ПЗ фронту Червоної

Армії в травні 1942 року закінчилася трагедією. Найважливішою причиною цього стало:

А). Раптовість наступу гітлерівських військ.

1. Великі прорахунки були допущені під час оцінки противника і його планів.

Не був розкритий задум німецького командування щодо ліквідації Барвінківського плацдарму.

Розвідка часто несвоечасно розкривала висунення резервів, перегрупування військ противника.

2. Раптовість удару противника була збільшена втратою управління військами з боку командувача 9-ї А і його штабу.

3. Створена оборона на південному фасі Барвінківського виступу не забезпечувала необхідної стійкості:

– оперативна побудова і бойові порядки більшості з'єднань були одно ешелонними;

– смуга оборони являла собою систему опорних пунктів і вузлів опору, що не відповідали вимогам того часу;

– мінні поля і інші загородження, по суті, були відсутні;

– нестача протитанкової артилерії (середні щільності протитанкової артилерії були менше 3 гармат на 1 км фронту).

Б). Проведення з 7 по 15 травня окремої наступальної операції з метою оволодіння потужним укріпленим вузлом оборони німецьких військ в районі Маяки виявилася безуспішною.

1. Були залучені великі сили, в тому числі, майже всі резерви (9-а А і 5-й кавалерійський корпус – резерв Південного фронту).

2. Резерви понесли великі втрати і не встигли до початку наступу гітлерівських військ перегрупуватися, вийти у визначені райони і підготувати оборону.

Г). Істотні промахи командувачів і штабів в організації управління з'єднаннями і частинами в оточенні.

Д). Відсутністю ефективної допомоги оточеним військам з боку головних сил Південно-Західного напрямку.

Бойові дії в районі Харкова за 18 днів завершилися повною поразкою військ Червоної армії. Південно-Західний фронт, 9-а і 57-я армії Південного фронту втратили важливий, в оперативному відношенні, Барвінківський плацдарм. Їх втрати за 18 днів склали 277190 чоловік, в т.ч. 170958 – безповоротні (22,3%), 106232 – санітарні, 46314 – пораненими, 13556 – убитими і 207 047 – зниклими безвісті [14, с. 311].

В полон під Харковом потрапило 229 тис. солдат і командирів. Отже, загальні втрати склали не менш як 320 тис. чоловік [2, с. 128].

А також, було втрачено: 143226 гвинтівків, 9053 автомата, 3659 кулеметів. Вийшли з ладу і були захоплені противником 1100 танків, 1646 гармат і 3278 мінометів. Війська Південно-Західного напрямку втратили 57626 коней [23].

Крім недоліків, що зумовили невдачі радянських військ у наступі та обороні, були і загальні причини провалу Харківської операції:

1. Південно-Західному напрямку приділялася не виправдано менше уваги, ніж московську. Тому для проведення Харківської операції було виділено недостатньо сил і засобів.

2. Негативно позначилося на ході і результаті наступу те, що радянському командуванню не вдалося досягти раптовості удару.

3. Бойові дії Південно-Західного фронту виявилися ізольованими, не забезпеченими активними діями сусідніх фронтів.

Це дозволило противнику перекидати на харківський напрям сили з інших ділянок.

4. Поразка військ Південно-Західного напрямку була обумовлена недостатньою виучкою військ і штабів, їх слабкою злагодженістю. Багато командирів з'єднань, частин і штаби всіх ступенів не мали необхідного бойового досвіду.

Досвід Харківської операції показав що:

а) не ешелонувана, неглибока оборона не здатна відбити масовані удари танкових угруповань противника;

б) успіх бойових дій не можливий без твердого та безперервного управління військами протягом всієї операції, а також без чіткого узгодження зусиль усіх сил і засобів під час підготовки та в ході операції.

Події травня 1942 року під Харковом це суворий і гіркий урок.

Досвід бойових дій на харківському напрямку не можливо забувати, необхідно ретельно проаналізувати з урахуванням сьогодення, узагальнити і враховувати в плануванні заходів бойової підготовки, а також можливих бойових дій і операцій Об'єднаних Сил на сході України.

Список літератури:

1. Фомин А. Битва за Украину. *Тайны прошлого*. 2019. № 43. С. 6.
2. Безсмертя. Книга Пам'яті України 1941–1945. Київ, 2000. 944 с.
3. Муковський І.Т. Звитяга і жертвовність: Українці на фронтах Другої світової війни. Київ, 1996. 568 с.
4. Бешанов В. Год 1942 – "учебный". Минск, 2003. 624 с.
5. Быков К. Последний триумф вермахта. Харьковский котел. Москва, 2009. 480 с.
6. Жуков Г.К. Воспоминания и размышления. Москва, 1971. 702 с.
7. Василевский А.М. Дело всей жизни. Москва, 1989. 552 с.
8. Баграмян И.Х. Так мы шли к победе. Москва, 1977. 608 с.
9. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 в 6 т. / ред. комиссия П.Н. Поспелов (председатель) и другие. Москва : Воениздат, 1961. Т. 2. 682 с.
10. Советская военная энциклопедия в восьми томах, в 8 т. / ред. комиссия Н.В. Огарков (председатель) и другие. Москва : Воениздат, 1976. Т. 8. 687 с.
11. Сборник военно-исторических материалов Великой Отечественной войны. Выпуск 5 / Главное военно-научное управление Генерального Штаба Советской Армии. Военно-историческое управление. Москва : Воениздат, 1951. 120 с.
12. Руднев К. С клеймом – военнопленный. *Тайны прошлого*. 2020. № 24. С. 6.
13. Россия и СССР в войнах XX века: Потери вооруженных сил. Статистическое исследование / [под редакцией Г. Кривошеева]. Гл. 5 Великая Отечественная война. Москва : Олма-Пресс, 2001. Табл. 131, с. 311.
14. Всемирная история войн. Москва : АСТ; Минск : ООО "Харвест", 2006. 639 с.
15. Харьковское сражение (12-29.05.1942). Kharkov battle (12-29.05.1942). URL: <http://1941-1945.at.ua> (дата звернення: 08.12.2020).
16. Харьковский котел. URL: <http://1941-1945.at.ua> (дата звернення: 08.12.2020).
17. Ржешевский О. Великая Отечественная Война. События Люди Документы: краткий исторический справочник. Москва, 1990. 463 с.
18. Харьковское сражение 1942 г. URL: <http://1941-1945.at.ua/forum/25-305-1> (дата звернення: 08.12.2020).
19. Семитетко В.А. Харьковская катастрофа мая 1942. *Мир истории* (электронный журнал) 2008. № 1. URL: <http://www.historia.ru/2008/01/kharkov.htm> (дата звернення: 08.12.2020).
20. Харьковская операция (1942). URL: <http://ru.wikipedia.org> (дата звернення: 08.12.2020).
21. Бегунов С. Что произошло под Харьковом в мае 1942 года. *Военно-исторический журнал*. 1987. № 10. 96 с.
22. Україна в полум'ї війни 1941–1945. Київ, 2005. 558 с.
23. Бегунов С.Ф., Литвинчук А.В., Сутулов В.А. Вот где правда, Никита Сергеевич! *Военно-исторический журнал*. 1990. № 2. С. 40.

References:

1. Fomin A. (2019). Bitva za Ukrainu. Tajny proshlogo [The Fight for Ukraine. The secret of the past], no. 43, p. 6.
2. Bezsmertia. Knyha Pamiati Ukrainy 1941–1945 (2000) [Immortality. Memory book of Ukraine 1941–1945]. Kyiv.
3. Mukovskiy I.T. (1996). Zvytiaha i zhertovnist: Ukraintsi na frontakh Druhoi svitovoi viiny [Victory and Sacrifice: Ukrainians at the fronts of World War II]. Kyiv.
4. Beshanov V. (2003). God 1942 – "uchebnyi" [1942 – training year]. Minsk.
5. Bykov K. (2009). Posledniy triumf vermakhta. Khar'kovskiy kotel [The last triumph of the Wehrmacht. Kharkov pocket]. Moscow.
6. Zhukov H.K. (1971). Vospomynaniya y razmyshleniya [Memoirs and Reflections]. Moscow.
7. Vasilevskiy A.M. (1989). Delo vsey zhizni [The Work of whole Life]. Moscow.
8. Bagramyan I.Kh. (1977). Tak my shli k pobede [So we went to victory]. Moscow.
9. Istoriya Velikoy Otechestvennoy vojny Sovetskogo Soyuz 1941–1945 v 6 t. (1961) [The history of the Great Patriotic War of the Soviet Union, 1941–1945, in 6 vol.]. Moscow.
10. Sovetskaya voyennaya entsiklopediya v vos'mi tomakh, v 8 t. (1976) [Soviet military encyclopedia in eight volumes, in 8 vol.]. Moscow.
11. Sbornik voyenno-istoricheskikh materialov Velikoy Otechestvennoy vojny. Vypusk 5 / Glavnoye voyenno-nauchnoye upravleniye General'nogo Shtaba Sovetskoy Armii. Voyenno-istoricheskoye upravleniye (1951) [Collection of military historical materials of the Great Patriotic War. Issue 5 / The main military scientific department of the General Staff of the Soviet Army. Military Historical Administration]. Moscow.
12. Rudnev K. (2020). S kleymom-voennoplennyj [With stamp of prisoner]. *Tajny proshlogo*, no. 24, p. 6.
13. Rossiya i SSSR v voynakh XX veka: Poteri vooruzhennykh sil. Statisticheskoe issledovanie (2001) / pod redakciej G. Krivosheeva. Gl. 5: Velikaya Otechestvennaya vojna [Russia and USSR in XX wars: Casualties of armed forces. Statistic researes / edited G. Krivosheeva. Chapter 5. Great Patriotic war. Moscow. Tables 131, p. 311.

14. Vsemirnaya istoriya voyn (2006) [World Wars History]. Moscow/Minsk.
15. Khar'kovskoye srazheniye (12-29.05.1942) [Kharkov battle (12-29.05.1942)]. Available at: <http://1941-1945.at.ua> (accessed 08.12.2020).
16. Har'kovskij kotel [Kharkov pocket]. Available at: <http://1941-1945.at.ua> (accessed 08.12.2020).
17. Rzheshevskij O. (1990). Velikaya Otechestvennaya Vojna. Sobytiya Lyudi Dokumenty: kratkij istoricheskij spravochnik [Great Patriotic war. Events People Documents. Historical summery]. Moscow.
18. Har'kovskoe srazhenie 1942 g. [Kharkov battle, 1942]. Available at: <http://1941-1945.at.ua/forum/25-305-1> (accessed 08.12.2020).
19. Semitetko V.A. (2008). Khar'kovskaya katastrofa maya 1942 [Kharkov disaster in May 1942]. *World of history*, no. 1. Available at: <http://www.historia.ru/2008/01/kharkov.htm> (accessed 08.12.2020).
20. Har'kovskaya operaciya [Kharkov operation]. Available at: [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_\(1942\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_(1942)) (accessed 08.12.2020).
21. Begunov S.F. (1987). Chto proizoshlo pod Khar'kovom v maye 1942 goda [What happened near Kharkov in May 1942]. *Military History Journal*, no. 10, p. 96.
22. Ukrayina v polum'yi viyny 1941–1945 (2005) [Ukraine in the flames of 1941–1945 war]. Kyiv.
23. Begunov S.F., Litvinchuk A.V., Sutulov V.A. (1990). Vot gde pravda, Nikita Sergeevich! [Here where is truth, Nikita Sergeevich!]. *Voенно-istoricheskij zhurnal*, no. 2, p. 40.